

Gordana RADOJEVIĆ*

INFLACIJA KAO POSLJEDICA EKONOMSKIH (NE)SLOBODA

UVOD

Kada se analiziraju nivoi cijena među državama koje koriste istu valutu, važno je napraviti jasnu razliku između razmjenljivih i nerazmjenljivih dobara. Prva su obično proizvodi, a druga usluge. Ova razlika je značajna za određivanje baze za formulisanje cijena: dok su proizvodi slobodno međunarodno razmjenljivi i predmet su pritiska konkurentskih cijena, usluge su „zaklonjene” od međunarodne konkurencije i njihove cijene su određene na domaćim tržištima. Dinamika ovog procesa je dobro objašnjena teorijom Harrod-a, Balassa-a i Samuelson-a. Ukratko, teorija počiva na ideji da je rast produktivnosti razmjenljivih proizvoda (engl. tradables), u osnovi mnogo viši i određuje nivo plata u tradable sektoru. Ipak, kroz proces izjednačavanja plata u ekonomiji, plate u nontradable sektoru takođe rastu (bez obzira na odsustvo mjerljivosti rasta produktivnosti), što prisiljava proizvođače da povećaju cijene. Ovo vodi većoj inflaciji u nontradable, nego u tradable sektoru¹. Raznolikost inflatornih procesa između zemalja koje koriste istu valutu, kada su u pitanju razmjenljiva dobra, fenomen je koji zbunjuje. Moguće objašnjenje se bazira na različitim karakteristikama poreskih sistema, carinskih sistema ili postojanja nekih drugih ograničenja.

* Inistitut za stateške studije i projekcije

¹ *Blaszkiwicz, Monika, Przemyslaw Kowalski, Lukasz Rawdanowicz and Przemyslaw Wozniak (2004), The Harrod-Balassa-Samuelson Effect in Selected Countries of Central and Eastern Europe, CASE Report no. 57*

Uvažavajući pomenute teorijske pretpostavke, cilj ovog rada sastoji se u ispitivanju uzroka inflacije u Crnoj Gori od kada je postala dolarizovana ekonomija. Stoga, prvi dio rada odnosi se na analizu istorijskih podataka: Da li je rast cijena u Crnoj Gori posljedica unutrašnjih problema, spoljašnjih faktora na koje ne možemo uticati, ili je rezultat barijera i „zatvaranja ekonomije”? Odgovor na postavljena pitanja zahtijevao je detaljnu analizu i komparaciju inflacije sa zemljama koje koriste euro kao zvaničnu valutu, što čini drugi dio rada. Uvažavajući zaključke do kojih se došlo istraživanjem i koristeći ekonometrijske tehnike dinamičnih i statičnih panel podataka, u četvrtom dijelu projektovana je stopa inflacije do kraja 2007. godine.

1. INFLACIJA U CRNOJ GORI NAKON DOLARIZACIJE

Rasprava o Evropskoj monetarnoj uniji (EMU), kao i pitanje u vezi sa jedinstvenom valutom euro (€), obilježili su kraj XX vijeka u Evropi. Nužnost dolarizacije u Crnoj Gori nije proizašao samo „iz potiska koji čine megaprocesi i procesa tranzicije koji se odvijao tada u Crnoj Gori”, već je na to ukazivalo i faktičko stanje u kome se nalazila ekonomija Crne Gore. Tokom 70-ih i 80-ih godina, bila je prisutna visoka inflacija, rastući fiskalni deficit finansiran je od strane NBJ emisijom novca, postojao je i rastući problem nelikvidnosti i nesolventnosti banaka. Ovakav sistem generisao je, osim inflacije i periodične devalvacije, što je dovelo do redistribucije bogatstva. Prosječna godišnja inflacija u dvadesetogodišnjem periodu 1971 – 1991. godine iznosila je 76%. Novi predlozi u istom sistemu u cilju stabilizacije nijesu pokazali uspjeh².

Monetarna reforma u Crnoj Gori počela je najprije uvođenjem dvovalutnog sistema njemačke marke i dinara, novembra 1999. godine, a potom samo njemačke marke, početkom 2000. godine. Euro postaje zvanično sredstvo plaćanja u Crnoj Gori januara 2002. godine. Uvođenje eura danas se ocjenjuje kao jedna od najradikalnijih ekonomskih mjera u ekonomskoj istoriji Crne Gore. Uvođenje eura značilo je stub novog liberalnog ekonomskog sistema i korak ka razvoju koncepta Crne Gore kao mikrodržave.

² Vukotić Veselin (2005): *Koncepcijske osnove novog ekonomskog sistema*, ISSP, Podgorica.

Kao rezultat monetarne reforme koja je počela 1999. godine, stopa inflacije u Crnoj Gori značajno se smanjila. Od novembra 1999. godine, inflacija je bila promjenljiva iz više razloga: liberalizacija cijena i novi poreski sistem, ali je okarakterisana trendom pada.

Tabela 1. Inflacija u Crnoj Gori 1999-2007.

	Godišnja promjena („Dec-na-Dec“)	Prosječna godišnja promjena („Godinu - na- godinu“)	Prosječna mjesečna promjena (Geometrijska sredina)
1999.	106.0	56.6	6.21
2000.	11.6	36.1	3.39
2001.	23.8	21.8	1.79
2002.	9.2	16.8	0.74
2003.	6.2	6.8	0.50
2004.	3.7	2.4	0.26
2005.	2.5	4.1	0.20
2006.	2.8	3.0	0.23
2007.	6.8	3.6	0.60

Izvor: MONSTAT, ISSP kalukulacije

Nakon početnog inflatornog šoka, koji se desio 1999. godine zbog uvođenja njemačke marke, već početkom 2000. godine inflacija se smanjila. Sljedeći šok je nastao usljed liberalizacije cijena proizvoda i usluga čiji je udio u ukupnoj potrošačkoj korpi bio veoma visok. Administrativno niske cijene su bile prilagođene tržišnom okruženju i ukupnu godišnju inflaciju povećale na nivo od 23% krajem 2001. godine. Sledeća, 2002. godina, započela je sa ponovnim dvovalutnim sistemom: njemačkom markom i eurom. Značajne promjene se nijesu desile sve dok euro nije postao jedino zvanično sredstvo plaćanja u aprilu 2002. godine. Uvođenje eura je prouzrokovalo novi inflatorni šok od skoro 20% na godišnjem nivou. Od tada, godišnja inflacija konstantno pada sa izuzetkom kratkotrajnog cjenovnog šoka usljed uvođenja PDV-a, kada je godišnja inflacija porasla na 7,7% u 2003. godini. Harmonizacija carina i povećanje prosječne carinske stope sa 3% na 6% imalo je direktan uticaj na inflaciju u 2003. godini. Međutim, posljednjih mjeseci u Crnoj Gori poskupjele su osnovne životne namirnice (od 10 do 100 odsto), telefonske usluge (100 odsto), struja (15 odsto), gorivo (oko 5 odsto), što je za

posljedicu imalo rast inflacije više od očekivane. Godišnja stopa inflacija u Crnoj Gori, prema podacima Monstata u septembru i oktobru 2007. godine, iznosila je 6,51%, odnosno 6,88%. Mjesečna inflacija u septembru iznosila je 2,1% i u oktobru 0,7%. Do neočekivano snažnog rasta inflacije u 2007. došlo je usljed rasta svjetskih cijena nafte na rekordne nivoe zbog stalnog povećanja tražnje i nestabilnog stanja na Bliskom istoku³. Drugi značajni faktor je rast cijena prehrambenih proizvoda zbog posljedica loših klimatskih uslova u Crnoj Gori i zemljama iz kojih uvozimo poljoprivredno-prehrambene proizvode. Hrana u ukupnoj potrošačkoj korpi Monstata učestvuje sa 50,4%, tako da i male promjene u cijenama prehrambenih proizvoda imaju veliki značaj u obračunu ukupne inflacije. Pored navedena dva faktora, značajan uticaj na povećanje inflacije u Crnoj Gori imalo je povećanje troškova električne energije i promjene cijena fiksne telefonije, sredinom 2007. godine.

2. INFLACIJA U CRNOJ GORI VS INFLACIJA U EURO ZONI

Inflacija mjerena indeksom troškova života u Crnoj Gori, od kada je uveden euro, iznosila je: 9,2% (2002), 6,2% (2003), 2,4% (2004), 4,1% (2005), 3,0% (2006). U istom periodu, inflacija je u euro zoni iznosila: 2,3% (2002), 2,0% (2003), 2,1% (2004), 2,3% (2005) i 2,4% (2006). Razlika u inflaciji u Crnoj Gori i euro zoni u periodu od kada je uveden euro značajnije se razlikovala 2002-2003. godine i u drugoj polovini 2007. godine. Brži rast cijena u Crnoj Gori, u odnosu na euro zonu, u 2003. godini, izazvan je inflatornim šokom povezanim sa uvođenjem poreza na dodatu vrijednost od 17% i usklađivanjem carinskih stopa sa Srbijom. Značajna razlika, po prvi put nakon 2003. godine, primjetna je u drugoj polovini tekuće godine.

Tabela 2. Godišnja promjena indeksa troškova života u % (2007)

	Januar	Februar	Mart	April	Maj	Jun	Jul	Avgust	Septembar	Oktobar
Euro zona	1,8	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	1,7	2,1	2,6
Crna Gora	2,6	2,4	2,4	2,3	2,3	1,7	4,3	4,6	6,5	6,8

Izvor: Monstat i Eurostat

³ Cijena nafte izražena u dolarima je ove godine porasla za 60 posto tako da je sredinom novembra na New York Mercantile Exchange, barel nafte dosegnuo nivo od 98,03 dolara, što je najviša cijena još otkad se naftom počelo trgovati na toj berzi prije 24 godine.

Sa stabilnim carinama od 2003. godine i stabilnom valutom, postavlja se pitanje zašto se crnogorski potrošači 2007. godine suočavaju sa stopom inflacije koja prelazi stopu inflacije u euro zoni?

Da bismo odgovorili na postavljeno pitanje, u analizu je uveden koncept relativnog indeksa cijena. Relativni indeks cijena računa se kao odnos baznog indeksa cijena određene grupe proizvoda iz potrošačke korpe Crne Gore i iste kategorije potrošačke korpe euro zone. Relativni indeks cijena za kategoriju i u vremenu t definisan je kao:

$$RP_t^i = \frac{{}^{CG}P_t^i}{{}^{EZ}P_t^i}$$

gdje su ${}^{CG}P_t^i$ i ${}^{EZ}P_t^i$ indeksi baznih cijena kategorije i u Crnoj Gori i euro zoni, respektivno. Promjene ovako definisanog indeksa reflektuju poziciju koju ima cijena jednog proizvoda ili grupe proizvoda u Crnoj Gori relativno posmatrano, u odnosu na iste u euro zoni. Ako relativni indeks cijena poraste, to znači da cijene određene grupe proizvoda u Crnoj Gori rastu brže od istih u euro zoni. Drugim riječima, proizvodi iz ove grupe postaju relativno skuplji. Sa druge strane, ako relativni indeks cijena pada, to je znak da je stopa rasta cijena tih proizvoda niža od istih u euro zoni, što čini ove proizvode relativno jeftinijim. Konačno, ukoliko nema promjene relativnog indeksa cijena, to znači da se relativna cijena određene grupe proizvoda nije promijenila.

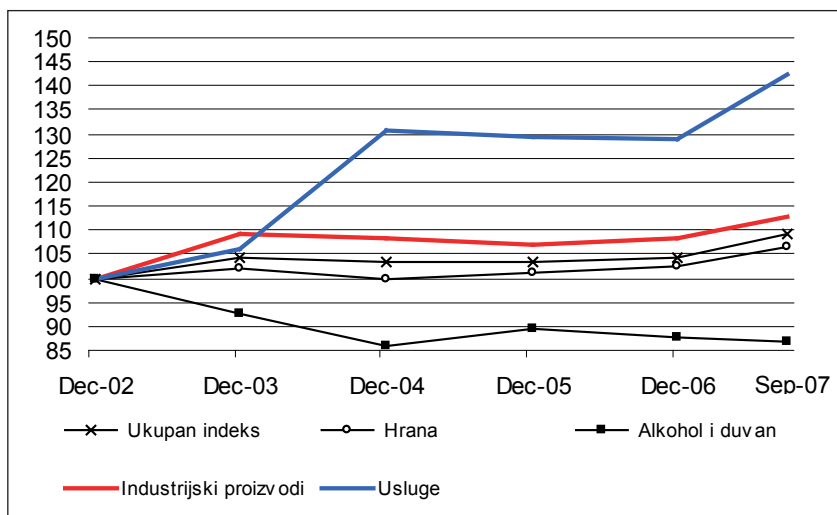
Na osnovu podataka Eurostata o kretanju inflacije u euro zoni za period od 2002. do 2007. i podataka Monstata o inflaciji u Crnoj Gori, izračunati su relativni indeksi za sve kategorije potrošačke korpe, gdje je to bilo moguće. Ograničenje komparaciji svih kategorija proizvoda, predstavljalo je to što Eurostat podatke za inflaciju objavljuje koristeći COICOP⁴ – klasifikacija individualne potrošnje prema namjeni, dok korpa koju koristi Monstat nije u potpunosti usklađena sa korpom Eurostata. One kategorije koje potpuno nedostaju (npr. restorani i hoteli, rentiranje, osiguranje, finansijske usluge), izostavljene su iz analize. Za neke ostale kategorije, u namjeri da se stvore agregati slični onima u COICOP, za potrebe ove analize spojeno je nekoliko Monstat grupa. To je bilo npr. u slučaju *održavanja i renoviranja stanova, lične higijene* i nekoliko drugih.

⁴ Classification of Individual Consumption According to Purpose

U slučajevima gdje konvergencija COICOP kategorija Monstatovim kategorijama nije bila potpuna, ali je razmjera nedostajućih kategorija bila mala, odlučili smo da široku COICOP kategoriju predstavimo kombinovanjem dostupnih kategorija. Za sve preostale kategorije bili smo u mogućnosti da nađemo zadovoljavajuće identične agregate i u COICOP i u Monstat klasifikacijama.

Osnovni pravci razvoja inflacije u Crnoj Gori u odnosu na euro zonu, kada su u pitanju glavne kategorije, prikazane su na grafiku 1.

Grafik 1. Relativne promjene cijena najvažnijih grupa proizvoda u poređenju sa euro zonom (decembar 2002=100)



Izvor: Eurostat, Monstat, Kalkulacije ISSP

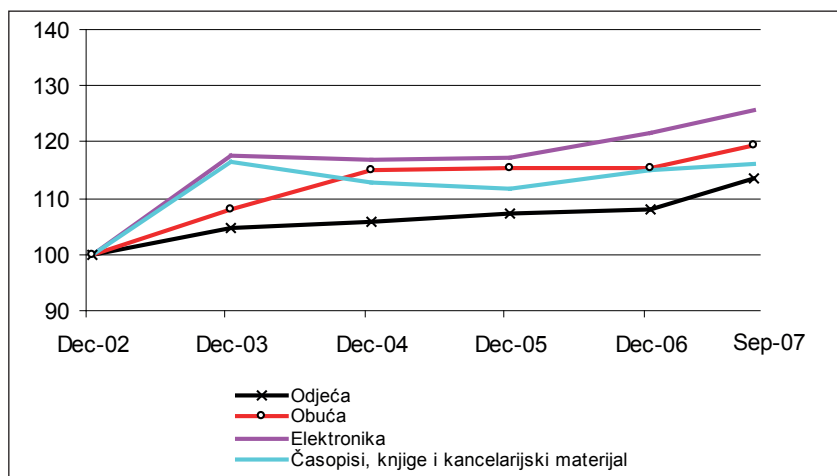
Prikazani trendovi na grafiku jasno ukazuju na dva inflatorna šoka 2003. i 2007. godine i period stabilne inflacije 2004-2006. godine. Prvi inflatorni šok (2003) bio je posljedica unutrašnjih faktora – povećanja poreza i zatvaranja ekonomije. Inflacija 2003. godine je bila povezana sa uvođenjem poreza na dodatu vrijednost od 17% i usklađivanjem carinskih stopa sa Srbijom, što je dovelo do povećanja prosječne ponderisane carinske stope sa 3% na oko 6%. Nakon te godine, period 2004-2006. karakteriše stabilna inflacija (značajnija promjena desila se samo u kategoriji „usluge”, što je prouzrokovano povećanjem cijene telefonskog impulsa za 200%).

Ako pođemo od pretpostavke da je inflatorni šok 2007. godine u Crnoj Gori samo posljedica spoljnih faktora (povećanje cijena nafte i prehrambenih proizvoda), koji su uticali na rast cijena u i zemljama u okruženju, onda bi izračunati relativni indeksi trebalo da budu konstantni. Međutim, kao što se na grafiku može vidjeti, primjetan je relativni rast cijena u Crnoj Gori u odnosu na euro zonu kada su u pitanju sve posmatrane kategorije, izuzev kategorije „duvan i alkoholna pića”.

Pad relativnih cijena alkohola i duvana rezultat je dva važna faktora: značajan rast nominalnih cijena duvanskih proizvoda proizvedenih u euro zoni upoređen je sa stabilnim cijenama u Crnoj Gori.

Industrijska dobra donekle iznenađujuće bilježe postojan rast u relativnim cijenama uprkos veoma velikom dijelu uvoza u lokalnoj prodaji. Sličan je slučaj i sa kategorijom „hrana”. Trendovi 2007. godine čine se interesantnim za istraživanje stepena konkurencije na crnogorskom tržištu roba. Na nižem nivou agregacije primjetne su bitne razlike, tako da na sljedećem grafiku izdvajamo proizvode čiji je tempo rasta cijena značajno veći od onog u euro zoni.

Grafik 2. Relativne promjene cijena industrijskih proizvoda u poređenju sa euro zonom (decembar 2002=100)



Izvor: Eurostat, Monstat, Kalkulacije ISSP

Odjeća i obuća predstavljaju jednu od glavnih zagonetki na crnogorskom tržištu, pošto obje kategorije bilježe stalan rast relativnih cijena. Po-

većanje je vidljivije kod obuće nego kod odjeće. Pošto se oba tržišta karakterišu uvozom, toliko neslaganje je teško objasniti. Kako su odjeće i obuća predmet spoljnotrgovinske razmjene, razlike u odnosu na euro zonu prvi su indikator imperfečnosti crnogorskog tržišta.

Uz prethodno navedene *obuću i odjeću*, promjene u cijenama visokorazmjenljive kategorije *audio-vizuelne opreme, fotografske opreme i opreme za obradu informacija* predstavljaju još jednu očiglednost za nesavršenosti crnogorskog tržišta. Kategorija u kojoj je 100% domaće prodaje uvezeno, bilježila je postojano veće stope inflacije nego u euro zoni, što je rezultiralo indeksom relativnih cijena od 138 u septembru 2007. godine. Vrijedno pažnje je napomenuti da usljed povećanih pritisaka konkurencije od uvoza iz Azije, ova kategorija je bilježila značajan nominalni pad u cijenama (deflaciju) svake godine od 2000. godine u intenzitetu od 6-8% na godišnjem nivou. Sa druge strane, cijene u Crnoj Gori, nakon padanja u 2003. godini za 4%, manje-više su stabilne do 2007. godine, kada je primjetno njihovo povećanje. Rezultat je bio značajno povećanje u indeksu relativnih cijena u svakih od pet godina uzorka. Povećanje relativnih cijena je takođe zabilježeno za *štampu, knjige i školski pribor*.

Razlike u tempu rasta cijena među pojedinim grupama proizvoda sasvim su evidentne. Razumljivo je da su cijene usluga koje se „proizvode” i konzumiraju na domaćem tržištu porasle i da se inflacija istih razlikuje u odnosu na euro zonu, jer su na neki način zaštićene od pritisaka inokunkurencije i rezultat su kombinacije administrativnih odluka i tržišta (struja, voda, cijena telefonskog impulsa). Međutim, kako su potrošači uvezno zavisni u Crnoj Gori kad su u pitanju mnogi proizvodi, euro kao zvanična valuta i stabilni carinski sistem trebalo bi da rast cijena ovih proizvoda održavaju na nivou inflacije u euro zoni. Ipak, komparacija pokazuje ogromne razlike u stopama inflacije u Crnoj Gori i euro zoni. Ovo dokazuje da uzroke inflaciji treba tražiti u preispitivanju efikasnosti crnogorskog tržišta proizvoda i usluga. Da li uvoznici ubiraju monopolističke rente? Da li su marže previsoke? Da li postoje necarinske barijere?

Navedena analiza ukazuje da su odgovori na postavljena pitanja potvrdni, što ukazuje na to da suštinski problem trenutne inflacije u Crnoj Gori u mogućem djelovanju kartelskih struktura, za šta suša i podbačaj poljoprivrednog roda mogu biti samo dobar povod. Period od juna 2007. godine karakterističan je po stalnim najavama poskupljenja usljed posljedica suše, što je uticalo na nesigurnost javnosti i možda neopravdana inflatorna očekivanja. Očigledno, navonastalu situaciju iskoristili su malopro-

davci da cijene povećaju, što je završilo višim nivoom cijena mnogih ne-prehrambenih proizvoda. Izgleda da mogućnosti primjene ovakvih rješenja ukazuju na postojanje jakih prepreka ulasku na tržište u oblasti trgovine i uvoza. Problem inflacije u Crnoj Gori najvjerojatnije je posljedica toga što crnogorskom tržištu nedostaje odgovarajuća konkurencija, što olakšava uvoznicima i trgovcima da lako povećavaju cijene svojih proizvoda.

3. PROGNOZA INFLACIJE

Prognoza inflacije odnosi se na period do kraja 2007. godine po dva scenarija. Ograničavajući faktor za prognozu inflacije tokom 2008. godine predstavljala je neizvjesnost u vezi sa cijenama nafte na svjetskom tržištu. Već naredne godine, sadašnji pritisci na rast cijena hrane postepeno će se smanjivati, odnosno nakon sadašnjeg talasa poskupljenja, doći će do određene stagnacije cijena, tako da ukoliko ne bude zloupotrebe monopolskog položaja na crnogorskom tržištu, možemo očekivati da će inflacije padati već u drugom kvartalu 2008. godine.

Optimistički scenario za kretanje inflacije pretpostavlja:

- Kontinuitet ITZ dinamike kao u periodu januar – oktobar;
- Projektovani mjesečni rast cijena goriva od 0,20% i, shodno tome, mjesečno povećanje troškova održavanja vozila za 0,04%;
- Nepostojanje zloupotrebe monopolskog položaja.

Pesimistični scenario kretanja inflacije pretpostavlja:

- Nešto brži rast potrošačkih cijena u poređenju sa dinamikom optimističkog scenarija;
- Projektovano mjesečno povećanje cijene goriva za 0,25% i, shodno tome, mjesečno povećanje troškova održavanja vozila za 0,09%;
- Rast cijena električne energije za 15,0% do kraja 2007 godine.

Tabela 3. Prognoza inflacije do kraja 2007. godine

SCENARIO	GODIŠNJA PROMJENA U DECEMBRU	PROSJEČNA GODIŠNJA INFLACIJA U 2007.
	$\frac{\text{decembar 2007.}}{\text{decembar 2006.}}$	$\frac{\text{januar - decembar 2007.}}{\text{januar - decembar 2006.}}$
Optimistički	8,0%	4,3%
Pesimistički	8,3%	4,5%

Izvor: Kalukulacije ISSP

Rezultirajuća projektovana inflacija u decembru 2007. godine, po pretpostavkama optimističkog scenarija, iznosila bi 8,0%, čime bi prosječna godišnja inflacija u 2007. godini iznosila 4,3%, što je više za 1,2 procentni poen u odnosu na prosjek iz prethodne godine.

Rezultirajuća projektovana inflacija u decembru 2007. godine, po pretpostavkama pesimističkog scenarija, iznosila bi 8,3%, čime bi prosječna godišnja inflacija u 2007. godini iznosila 4,5%, što je više za 1,5 procentnih poena u odnosu na prosjek iz prethodne godine.

ZAKLJUČAK

Iz analize je jasno da je svaka mjera „zaštite” koja je preduzeta u Crnoj Gori, od kada je uveden euro kao zvanična valuta, imala svoju cijenu, odnosno uticala na povećanje inflacije. Iz ovog proizlazi da Crna Gora svojim ekonomskim sistemom ipak može uticati na inflaciju i da je jedini opravdan i dugoročan metod suzbijanja inflacije u dolarizovanim ekonomija, kakva je crnogorska, uklanjanje svih barijera ulasku i podrška privatnog preduzetništva. Uporedo sa antimonopolskim zakonodavstvom, čiju bi primjenu šttila odgovarajuća antimonopolska agencija, inflacija u Crnoj Gori ne bi predstavljala prijetnju u budućem periodu.

LITERATURA

1. Ari Aisen (2007): *Da li politička nestabilnost vodi ka višoj i promjenljivijoj inflaciji? Analiza pamel podataka*, Panoeconomicus.
2. Babić Mate (2000): *Makroekonomija*, MATE, Zagreb.
3. Centralna banka Crne Gore (2001-2006): *Izveštaji glavnog ekonomiste*, CBCG, Podgorica.
4. Centralna banka Crne Gore (2004): *Ekonomska politika u dolarizovanim ekonomijama sa posebnim osvrtom na Crnu Goru*, Radna studija, Podgorica.
5. Fridman Milton (1973): *Teorija novca i monetarna politika*, Rad, Beograd.
6. Frederic S. Mishkin (2006): *Monetarna ekonomija, bankarstvo i finansijska tržišta*, Data Status, Beograd.
7. Institut za strateške studije i prognoze (2005): *Makroekonomski model Crne Gore*, ISSP, Podgorica.
8. Institut za strateške studije i prognoze (2001-2006): *MONET*, ISSP, Podgorica.
9. Mankiw H. Gregory (1997.): *Macroeconomics*, „Worth Publishers”, New York.
10. Vukotić Veselin (2001): *Makroekonomski račun i modeli*, CID, Podgorica.

11. Vukotić Veselin (2005): *Koncepcijske osnove novog ekonomskog sistema*, ISSP, Podgorica.
12. Wozniak Przemyslaw (2004): Zagonetka inflacije u Crnoj Gori, MONET 16, ISSP.
13. Wozniak Przemyslaw, Blaszkiewicz Monika, Kowalski Przemyslaw and Lukasz Rawdanowicz (2004): *The Harrod-Balassa-Samuelson Effect in Selected Countries of Central and Eastern Europe*, CASE Report no. 57, Center for Social and Economic Research.
14. www.monstat.cg.yu.
15. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Gordana RADOJEVIĆ

INFLATION AS A RESULT OF ECONOMIC (NON)-FREEDOM

Summary

The fact accepted by economists in general is that countries, using the same currency, have also approximately the same inflation rate for products that are subject to the exchange in the foreign trade. If this is not the case, recent researches are drawing attention to the fact that a variety of inflation experience in dollar-based economies is as a result of lower level of economic freedoms. As Montenegrin economy is determined by the export when a number of products euro as the official currency, and stable custom system are considered, the rise in prices of imported goods should be kept at the inflation level in Euro zone. Thus, the Euro zone is perfect reference point for comparison of price dynamics with those in Montenegro. Based on the time series about movement in inflation in Montenegro from year when the euro was adopted as Montenegrin official currency and using the approach of relative index compared to Euro zone, this abstract is indicating that protectionism and barriers in the import are connected with higher level of inflation in Montenegro.

